

Vilniaus
dailės
akademija

VILNIAUS DAILĖS AKADEMIJOS
DAILĖTYROS INSTITUTO
KONFERENCIJA

„SKAITYTI VAIZDA,

REGĖTI TEKSTĄ“

2025 M. GEGUŽĖS 8 D.,
A. IR A. TAMOŠAIČIŲ GALERIJA ŽIDINYS,
DOMINIKONŲ G. 15/1, VILNIUS

Konferencijos organizatorius: Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros institutas
Konferenciją remia Vilniaus dailės akademija
Konferencijos rengėjai: dr. Jolita Liškevičienė, dr. Tomas Riklius
Kalbos redaktorius: Tomas Riklius
Dizainerė: Rasa Janulevičiūtė

PROGRAMA

10.00–10.10 val: konferencijos atidarymas

10.10–12.00 val: I sesija

Rasa Gliebutė, Jurgita Kalėjienė, Karolis Tumelis: „XIV–XVII a. archeologiniai radiniai su raidėmis ir įrašais Vilniuje“

Tomas Riklius: „Tarp teksto ir vaizdo: religinės polemikos įtaka sakralinei dailėi XVI–XVII a. LDK“

Ona Dilytė-Čiurinskienė: „*Tarsi statydami nuostabius rūmus, sukalkime himną*“: Sarbievijus ir poetinė architektūra“

11.15–11.30 val: kavos pertrauka

Dalia Vasiliūnienė: „Heraldinių ženklų kalba ir mąstlės Vilniaus Šventosios Dvasios dominikonų ansamblyje“

Lijana Birškytė-Klimienė: „Kanauninko savireprezentacija XIX a. I p. Vilniaus vyskupijoje: apie Teofilio Gruževskio portretą ir jo šventojo patrono atvaizdą Gaidės bažnyčioje“

12.15–13.30 val: pietūs

13.30–14.45 val: II sesija

Jovita Jankauskienė: „Tarp juoko ir ašarų: Valstybės teatras karikatūrose ir šaržuose“

Emilija Vanagaitė: „Menošneka: Lietuvos šiuolaikinio meno parodų anotacijos (2022–2024)“

Justė Tarvydienė: „Antraštės ir paraštės – (ne)perskaitytos mados eilės“

14.45–15.00 val: kavos pertrauka

15.00–16.15 val: III sesija

Eglė Elena Murauskaitė: „Ekfrazė ir meno kritika Lietuvoje: kūrybinis pleištas“

Inga Vidugirytė-Pakerienė, Giedrė Beconytė: „Literatūros žemėlapiai: ką gauname ir ko netenkame kartografuodami tekstus“

Erika Grigoravičienė: „Šiuolaikinės tapybos santykis su literatūra: (ne)ilustracinis, performatyvus, vaiduokliškas“

16.15–16.30 val: kavos pertrauka

16.30–17.15 val: IV sesija

Narius Kairys: „Kam fotografuoti gyvūną?“

Skaidra Trilupaitytė: „Sukurpti prompt'ą, generuoti kalbą. Dirbtinio intelekto funkcijos Lietuvos vizualiajame mene“

17.30–... konferencijos uždarymas, diskusija

XIV–XVII a. archeologiniai radiniai su raidėmis ir įrašais Vilniuje

Viduramžiais ir Naujaisiais laikais Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje bei kituose Europos kraštuose dirbiniai buvo dekoruojami ne tik floristiniais, zoomorfiniais, antropomorfiniais, geometriniais ornamentais, bet ir raidėmis, įrašais, ženklais, primenančiais raides.

Atliekant archeologinius tyrinėjimus Vilniaus mieste rasta virš keturių dešimčių dirbinių su rašmenimis. Didžioji dalis artefaktų koncentruojasi Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje. Tai – metaliniai apkalai, žiedai, odiniai dėklai ir kiti dirbiniai su gotikinio šrifto įrašais arba pavienėmis raidėmis bei geometriniais, floristiniais, antropomorfiniais ornamentais, datuojami XIV–XV a.

XVI a. II p.–XVII a. dirbiniuose pastebima šrifto, įrašų kaita, taip pat fiksuota, kad dirbiniai su rašmenimis gaminti ir lokaliai dirbtuvėse Vilniuje. Kokie tai įrašai ir raidės? Kokia žinia užkoduota senųjų laikų vertybėse? Kaip perteikiama estetinė ir simbolinė rašmenų bei atvaizdų reikšmė? Ar ji koreliuoja su dirbinio tipu ir paskirtimi? Šie ir kiti klausimai keliami tyrinėjant šią ypatingą Vilniaus medžiagą.

Rasa Gliebutė 2022 m. Vilniaus universiteto Istorijos fakultete apgynė disertaciją „XIII–XVII a. juvelyrika Vilniuje archeologiniais duomenimis“. Ji yra Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų vyriausioji archeologė, taip pat kvietinė lektorė Vilniaus universitete.

Pagrindinės R. Gliebutės tyrimų kryptys yra juvelyriniai dirbiniai XIII–XVII a. ir jų tarpdisciplininiai laboratoriniai tyrimai; juvelyrų darbo priemonės (liejimo formelės, tigliai ir kt.) bei laboratoriniai jų tyrimai; tekstilė. R. Gliebutė inicijavo ir atliko virš 400 tarpdisciplininių archeologinių radinių tyrimų, susijusių su juvelyrika; dalyvauja konferencijose, seminaruose Lietuvoje ir užsienyje, skaito viešas paskaitas ir seminarus studentams, pedagogams ir moksleiviams.

Jurgita Kalėjienė yra archeologė, metalo bei odos radinių restauratorė-ekspertė (kategorija įgyta 2015 m.), Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų vyriausioji restauratorė, taip pat kvietinė lektorė Vilniaus universitete.

Pagrindinės J. Kalėjienės tyrimų kryptys yra archeologinių radinių konservavimo ir restauravimo problematika, naujų efektyvių ir tvarių sprendimų paieškos saugant kultūros vertybes; įvairiausiai odinių archeologinių radinių tyrimai. J. Kalėjienė nuolat kelia kvalifikaciją bei tobulina profesinius įgūdžius Lietuvos ir tarptautinėse konferencijose bei seminaruose,

dalyvauja parodinėje ir edukacinėje veiklose, konsultuoja gaminant rekonstrukcijas, konsultuoja Lietuvos ir kitų šalių muziejininkus archeologinių radinių konservavimo, restauravimo ir atributavimo klausimais.

Karolis Tumelis yra istorikas, muziejininkas, Lietuvos banko Pinigų muziejaus vyresnysis specialistas. Tumelis yra parengęs mokslinių straipsnių apie XVII–XVIII a. vilniečių skundus ir bylas bažnytiniuose teismuose.

Tomas Riklius

Vilniaus dailės akademija

Tarp teksto ir vaizdo: religinės polemikos įtaka sakralinei dailei XVI–XVII a. LDK

Reformacijų laikotarpiu Vakarų ir Vidurio Europoje buvo sunku rasti kitų tokių švietimo ir intelektualiniu klimatu palankių valstybių kaip Abiejų Tautų Respublika. Dėl asmenų, idėjų ir tekstų judėjimo iš visų Europos kraštų Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir Lenkijos Karalystė XVI–XVII a. tapo svarbia platesnių diskusijų apie religinę reformą ir humanistinę mokymą dalyve, tačiau čia sukurta polemika sakralinių atvaizdų klausimais buvo orientuota daugiausiai į vietinę auditoriją. Katalikų ir protestantų poleminiuose veikaluose buvo pasitelkiami lokalūs ikonografiniai pavyzdžiai, referuojamos vietinės pamaldumo praktikos. Pranešime bus siekiama aptarti vilnietiškąjį minėtos polemikos segmentą, jame naudojamus lokalius argumentus ir bandoma atrasti šių poleminių veikalų sąsajas su to paties laikmečio sakralinės dailės bei menine praktika.

Tomas Riklius – kultūrologas, humanitarinių mokslų daktaras (2023), Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros instituto tyrėjas (stažuotojas), Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto asistentas. Jo mokslinio darbo sritys yra Antikos meno istorija, Ankstyvojo baroko estetinė teorija, estetinės kategorijos, rašytiniai dailės istorijos šaltiniai. Nuo 2020 m. dėsto Vilniaus universiteto Filologijos fakultete Senovės Graikijos ir Romos meną ir kultūrą, lotynų kalbą, antikinę literatūrą. Tyrinėja Europos ir Lietuvos Naujųjų laikų kultūrą ir jos estetines vertinimo kategorijas, analizuoja rašytinius dailės šaltinius lotynų, graikų, Renesanso italų kalbomis. Stažavosi Bolonijos universitete ir Romoje, Italijoje. Mokslo darbus skelbia Lietuvos ir užsienio spaudoje, aktyviai dalyvauja nacionalinėse ir tarptautinėse mokslo konferencijose, kuruoja dailės parodas, pasisako ir komentuoja kultūrinius procesus žiniasklaidoje.

Ona Dilytė-Čiurinskienė

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

„Tarsi statydami nuostabius rūmus, sukalkime himną“: Sarbievijus ir poetinė architektūra

Ar poezijos priemonėmis galima pastatyti siekiantį aukštus debesis statinį, patvaresnį už varj paminklą, milžiniškus rūmus, baltesnį už Paro akmenį koloną arba karališkojo stoto piramidę? Lyrikos teorijai skirtame traktate *Characteres lyrici* („Lyrikos bruožai“) Motiejus Kazimieras Sarbievijus ne tik patvirtina tokią galimybę, bet ir siūlo poetinės architektūros „technikas“ bei priemones, paremtas Antikos poetų Horacijaus ir Pindaro pavyzdžiais. Architektūrinė vaizdinija randa vietą ir Sarbievijaus poetiniuose kūrinuose, o šie teikia peno vėlesniems vizualiosios poezijos pavidalams.

Pranešime svarstoma apie architektūros ir poezijos koreliacijas Baroko teminiame lauke. Kokias išorines formas įgauna poetiniai statiniai ir kas slypi už poetinės architektūros fasadų? Ar jiems apibūdinti tiktų formuluotė „išoriškumas be vidujybės“ (Gilles Deleuze), ar veikiau juose reprezentuojamas neišardomas „išoriškumo vidujybės ir vidaus išorybės“ (Maurice Merleau-Ponty) santykis? Papildant pranešimą konkrečiais pavyzdžiais, analizuojamos sakralinio pastato statybos reprezentacijos Sarbievijaus poezijos teorijoje ir praktikoje, taip pat jo paties kūrinių recepcijos vizualiosios poezijos „statiniuose“ atvejai.

Ona Dilytė-Čiurinskienė – humanitarinių mokslų daktarė (2014), Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Senosios literatūros skyriaus vyresnioji mokslo darbuotoja ir Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Klasikinės filologijos katedros docentė. Dilytė-Čiurinskienė yra parengusi ne vieną straipsnį apie Motiejų Kazimierą Sarbievijų ir lotyniškąją LDK raštiją. Jos moksliniai interesai yra Baroko literatūra, XVI–XVII a. LDK poezija, XVII a. šaltiniai (religiniai, devociniai, tarpkonfesiniai, tarpdalykiniai, tarptekstiniai aspektai), jų analizė, vertimas, rengimas ir publikavimas.

Dalia Vasiliūnienė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Heraldinių ženklų kalba ir mįslės Vilniaus Šventosios Dvasios dominikonų ansamblyje

Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčioje ir vienuolyne esama kelių dominikonų laikus menančių, XVII–XVIII amžiumi datuotinių heraldinių ženklų. Jie puošia fasadus, vidaus įrangą, altorius, antkapius. Herbų atsiradimas bet kokiaje šventovėje tradiciškai sietinas su siekiu įamžinti asmenis, palikusius ryškesnį pėdsaką bažnyčios istorijai. Lig šiol Vilniaus dominikonų bažnyčios heraldikos paveldas nebuvo įdėmiau tyrinėtas – ne visi herbai fiksuoti ir identifikuoti, o jais reprezentuojamų giminių sąsaja su Vilniaus dominikonų istorija tebėra neišaiškinta. Laikui bėgant ne tik pamiršta bažnyčioje esančių heraldinių ženklų kalba, bet kai kuriais atvejais ji netgi buvo perkeista. Pranešime bus siekiama atkreipti dėmesį į dominikonų bažnyčioje ir vienuolyne išlikusius heraldikos objektus ir bandoma įminti bent kelias jų menamas mįsles.

Dalia Vasiliūnienė – dailės istorikė, humanitarinių mokslų daktarė (2003). Lietuvos kultūros tyrimų instituto Sakralinio meno paveldo skyriaus vyresn. mokslo darbuotoja. Nuo 1996 m. leidžiamo tęstinio leidinio *Lietuvos sakralinė dailė*, t. I: *Vilkaviškio vyskupija*, t. II, *Šiaulių vyskupija* bendraautorė ir dalies knygų sudarytoja. Pagrindinės tyrinėjimų sritys: bažnytinė dailė, vienuolių istorija ir paveldas, sakralinė auksakalystė. Parengė monografiją *Žemaičių Kalvarija: piligriminio centro istorija ir dailė XVII–XIX a.* (2010), sudarė dailės šaltinių publikacijas: *Jėga ir grožis jo šventovėje. Vilniaus arkivyskupijos sakralinės vertybės Bažnytinio paveldo muziejuje* (2013), *Vilniaus vienuolijos ir jų lobynai. Šv. arkangelo Mykolo bernardinų vienuolynas* (2019), *Dangaus miestas. Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje* (2020) ir kt. Yra paskelbusi keliasdešimt mokslinių straipsnių.

Kanauninko savirepresentacija XIX a. I p. Vilniaus vyskupijoje: apie Teofilio Gruževskio portretą ir jo šventojo patrono atvaizdą Gaidės bažnyčioje

Pranešimo objektas – XIX a. I pusės Vilniaus vyskupijos dvasininko savirepresentacijos mikroistorija. Kanauninko ir Breslaujos dekano Teofilio Gruževskio nežinomi biografijos duomenys atskleidžiami, remiantis jo užsakytų paveikslų – portreto ir šv. Teofilio atvaizdo tyrimu. Ant nagrinėjamų atvaizdų išlikę įrašai, portrete nutapyti apdovanojimai yra laikmečiui būdingi vaizdo ir teksto sąrangos pavyzdžiai, iškalbingai bylojantys apie jų reprezentacinę funkciją bei išskirtinį dvasininko norą įsiamžinti. Tyrimo eigoje, patikrinus archyvinis rašytinius šaltinius, iškyla abejonė, ar ant šventojo patrono paveikslo užrašytas Vilniaus kanauninko titulas nėra melagingas. Šalia bandymų patikslinti portreto nutapymo datą ir šv. Teofilio paveikslo autorių, keliamas keblus klausimas apie Drūkšių klebono šventojo patrono kulto sklaidą parapijoje ir jos filijinėje Gaidės bažnyčioje.

Lijana Birškytė-Klimienė – menotyrininkė, humanitarinių mokslų daktarė (2016), Lietuvos kultūros tyrimų instituto Sakralinio meno paveldo skyriaus mokslo darbuotoja. Jos mokslinių interesų sritys yra Lietuvos katalikų kultūros istorija ir Lietuvos bažnytinė dailė. L. Birškytė-Klimienė publikuoja mokslinius straipsnius apie Lietuvos bažnytinės dailės paveldą yra kuravusi ne vieną dailės parodą Lietuvos muziejuose.

Tarp juoko ir ašarų: Valstybės teatras karikatūrose ir šaržuose

Tarpukario nepriklausomybės dvidešimtmetis lietuvių teatrui buvo intensyvios raidos laikas. Valstybės teatras 1922 m. įsikūrė Kaune ir buvo veikiamas įvairių istorinių peripetijų, kurios atsispindi to laikotarpio karikatūrose ir šaržuose. Tarpukario spauda beveik vienbalsiai teigė, kad profesionalus lietuvių teatras turi pasiūlyti ne tik meninių, bet ir socialinių bei politinių aktualijų. Spektaklis valstybės teatre žiūrovui turėjo tapti išskirtine patirtimi.

Satyrinę su teatru susijusią medžiagą apžvelgė Martynas Petrikas straipsnyje *Lietuvių teatro (kontra)mitas satyrinėje tarpukario spaudoje*. Jis išskiria 3 satyros lygmenis. Žemo normatyvumo (*low norm*) arba pirmosios fazės satyroje neatsiranda išjuokiamos visuomenės alternatyva. Antrosios fazės satyros pajuokos objektas – pačių visuomeninių konvencijų šaltiniai ir vertybės. Pagaliau, trečiosios fazės arba aukšto normatyvumo (*high norm*) satyros galutinę ribą žymi jos peraugimas į tragediją, tai – analizuojamos visuomenės dekonstrukcija, kuri paprastai atliekama į kasdienybę pažvelgiant iš logiškai pasirinktos, tačiau nuolat kintančios perspektyvos. Išanalizavęs *Kuntaplio* ir *Spaktyvos* satyrinius tekstus, jis prieina prie išvados, kad teatrui skirti tekstai gali būti pavadinti žemo normatyvumo satyra. Kreivas satyros veidrodis atspindėjo teatro ydas, tiksliau – jo vidinės egzistencijos ir jai taikomos ideologijos nesutaptį, tačiau pati ideologija nebuvo kvestionuojama. O kokiai satyros fazei galima priskirti gausias Valstybės teatro karikatūras?

Iš viso satyrinėje spaudoje buvo surinkta apie 50 karikatūrų ir šaržų, vaizduojančių teatro gyvenimo aktualijas, ydas. Praktiškai jose pro satyros akinius galima įžvelgti visą teatro istoriją. Taigi pranešime bus nagrinėjamas karikatūros ir oficialiojo teksto santykis. Kaip jie koreliavo, kur išsiskyrė jų keliai? Kokias teatro ydas hiperbolizavo, o kurias galbūt visai pelnytai šaržavo?

Jovita Jankauskienė studijuoja menotyros krypties doktorantūroje LKTI, kur rengia disertaciją tema „Laikinosios sostinės bohemos fenomenas: savivoka, saviraiška ir modernaus meno sociokultūrinė terpė“. Disertacijoje bus nagrinėjami ne tik bohemos istoriniai kontekstai, bet ir vizualioji medžiaga: nuotraukos, paveikslai, karikatūros. J. Jankauskienė yra publikavusi mokslinių straipsnių lietuvių kalba.

Emilija Vanagaitė

Lietuvos meno pažinimo centras TARTLE

Menošneka: Lietuvos šiuolaikinio meno parodų anotacijos (2022–2024)

2023 m. apgynusi magistro darbą tema „Menošneka: Lietuvos šiuolaikinio meno parodų anotacijos (2017–2022)“ (vadovė: prof. dr. Giedrė Mickūnaitė) norisi sugrįžti prie to, kas įvyko ar (ne)pasikeitė Lietuvos meno lauke per pastaruosius dvejus metus, nes tuo metu darbe iškelta problema išlieka aktuali. Akivaizdu, kad šiuolaikinis menas yra glaudžiai susijęs su tekstais, kurie jį aiškina, įk kontekstina ir artikuliuoja. Šiuos saitus stiprina šiuolaikiybę formuojantis ir reflektuojantis kūrinių ir parodų pobūdis – daugialypis ryšys su kontekstais, tarpdiscipliniškumas, sąsajos su mokslais ir technologijomis. Esant tokiam tampriam ryšiui tarp kūrinių, parodų ir tekstų svarbu artikuliuoti šiuolaikinio meno kūrinius ir parodas atsakingai bei aiškiai, tačiau meno lauke susiduriama su reiškiniu, kurį įvardijau menošnekos terminu. Skaitant ir analizuojant šiuolaikinio meno parodų anotacijas galima pastebėti, kad jose neretai ne tik gausu profesinės kalbos, svetimybų ir iš kitų kalbų atkeliaujančių konstrukcijų, tačiau yra neatsakoma į esminius, funkcinus klausimus, reikalingus ryšiui tarp parodos lankytojo ir paroda bandomų perteikti idėjų. Nors galima suprasti, kad tekstų autoriai ir kuratoriai specialiai nesistengia kurti šio barjero ir jis veikia ateiš iš natūralių domėjimosi laukų, skaitomos literatūros, kuri neretai yra originaliai parašyta ne lietuvių kalba, o joje vartojama kalba – specifinė ir profesinė, tačiau tai, kad intencijos sukurti tokį barjerą nėra, nereiškia, kad jis neegzistuoja. Išskiriant ir įvardijant tokią problemą ir jos simptomus menošnekos terminu, gali pasidaryti lengviau ją pastebėti, o teksto autoriams rašant tekstus – save pagauti kuriant tam tikrą barjerą ir pasistengti jo neaukštinti, tačiau ir neatsisakyti tam tikro intelektualumo siekio. Pranešime apžvelgiami 2023–2024 metais pastebėti menošnekos pavyzdžiai, jų specifika ir keliamos problemos.

Emilija Vanagaitė – menotyrininkė ir parodų kuratorė. Baigė Dailėtyros ir kuratorystės bakalaurą (2021) bei Dailės istorijos ir teorijos magistro (2023) studijas Vilniaus dailės akademijoje. E. Vanagaitė yra publikavusi virš 30 meno kritikos ir interviu publikacijų įvairiuose kultūriniuose leidiniuose (*Literatūra ir menas*, *7 meno dienos*, *artnews.lt*, *Krantai*, *Naujasis Židinys-Aidai*), kuravusi parodas Meno parke Kaune ir Lietuvos meno pažinimo centre TARTLE. Šiuo metu ji dirba menotyrininke Lietuvos meno pažinimo centre TARTLE, pagrindiniai jos domėjimosi laukai – modernus ir šiuolaikinis menas, teksto ir žodžio vaidmuo artikuliuojant vizualųjį meną.

Justė Tarvydienė

Vilniaus dailės akademija

Antraštės ir paraštės – (ne)perskaitytos mados eilės

Kaip vardas ženklina individo tapatybę, taip logotipas ar etiketė yra reikšmingas dizaino objekto identiteto žymuo. Ką byloja ir kaip mus veikia tekstai aprangos antraštėse (dizaine) ir paraštėse (etiketėse), kaip jie tampa dekoratyviais ornamentais, manifestais, parduodamos tapatybės ar svajonės šūkais?

Logomanija – viena pirmųjų nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos tendencijų, vešėjusių tuometėje mados lauko dykvietėje – turgavietėje ir spekuliantų kooperatyvuose. Originalų klastotės žymėjo naujai besiformuojančios posovietinės tapatybės įvaizdžius. Griuvus imperijai iki tol sunkiai pasiekiamą madą godžiai stvėrėme iš antrų rankų. Tiesiogiai ir metaforiškai matuodamiesi dėvėtus vakariečio batus pasijusdavome viena koja Europoje. Tais batais nueitas ilgas kelias – nepriklausomybėje išaugo ištisa kūrėjų karta, kuri vakarietiškus simbolius traktuoja su ironija ir formuoja šiuolaikinę lietuviškos mados tapatybę, kurioje tekstas ir tipografija neretai vaidina reikšmingą vaidmenį.

Pranešime aptariamas teksto vaidmuo mados dizaine, jo tonas, stilistika, dekoratyvumo ir konceptualumo samplaika. Mados laukas analizuojamas dviem aspektais. Pirmuoju aspektu, per antraštes dizaine kalbama apie tekstą šiuolaikinių lietuvių mados kūrėjų darbuose ir jų santykį su žodiniu: prekiniais ženklais konceptualiai manipuliuojantys EGYBOY (Egidijus ir Remigijus Praspaliauskai), lietuviškumą pavertę brandu LABADIENA (Rapolas Vosylius ir Petras Navickas), provokatyviai šiandienybę ironizuojantys jaunieji dizaineriai (Raimeidas Latvys, Karina Panina). Antrasis pranešimo aspektas supažindina su atliekamu doktorantūros meniniu tyrimu, kuriame analizuoju antrų rankų prekybos tinkluose tyvuliuojantį greitąsios mados „planktoną“ bei kaip jo gamintojų kalba tampa savita eiliavimo priemone. Konceptualiai interpretuojant menkai žinomų mados ženklų etikečių prasmes bei jose naudojamus atsitiktinius žodžius, kuriama poetinė šiuolaikinio vartotojiško gyvenimo alegorija. Tokiu būdu smulki mados lauko paraštė tampa savarankišku, kalbančiu kūriniu.

Justė Kubilinskaitė-Tarvydienė 2000 m. Vilniaus dailės akademijoje įgijo kostiumo dizaino magistro laipsnį. Iškart po studijų pasirinko stilistės – mados redaktorės specializaciją. Dirbo žurnale *Ieva*, nuo 2005 m. yra didžiausio ir giliausios tradicijas Lietuvoje turinčio žurnalo *MOTERIS* mados redaktorė. Šimtų mados fotosesijų, straipsnių bei viršelių autorė, Juozo Statkevičiaus knygos *Grožio kirtis* redaktorė. Nuo 2009 m. dėsto stiliaus pagrindus VDK, vadovauja diplominiams darbams. 2016 m. suteiktas mados dizaino katedros docentės pedagoginis laipsnis. Nuo 2019 m. dėsto Vilniaus dailės akademijos mados dizaino katedros bakalaurų bei magistro programose.

Eglė Elena Murauskaitė

Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas

Ekfrazė ir meno kritika Lietuvoje: kūrybinis pleištas

Pranešimas apžvelgia ekfrastinę raišką, referuojančią į šiuolaikinio Lietuvos vizualiojo meno lauką. Pastaraisiais metais Lietuviškoje meno kritikoje įsivyravus kūrybiniams tekstams, kurie patys pretenduoja tapti meno kūriniais, pranešime ekfrazė siūloma kaip aktualus ir iki šiol neliestas prieigos kampas šiam diskursui reflektuoti ir kontekstualizuoti (istoriškai ir tarptautiškai). Viename skalės gale – kritikos tekstai, kuriuose paroda nebe atspirties taškas, o lyg tarp kitko sušmėžuoja aprašomame autoriaus kasdienos patyrimo lauke. Kaip juos suvokti ir / ar lyginti su ekfrastiniais eilėraščiais? Priešingame skalės gale atsiduria parodose eksponuojami tekstai, poetine ar sociopolitiškai angažuota kalba įrėminantys kūrėjų patyrimus. Kokį vaidmenį vaidina žanriniai (vizualiojo meno, poezijos, esė, kritikos, analizės) rėmai? Kodėl šiuo būdu kritikoje reflektuojami būtent „statiški“ vizualieji menai, bet ne teatro ar muzikos kūriniai? Pranešime nagrinėjamos ir lyginamos atvejų studijos (imtinai nuo 2020-ųjų) yra pirmas bandymas kategorizuoti tokius tekstus kaip tarpžanrinius intarpus bei analizuoti kūrybos ir kritikos samplaikas.

Eglė Elena Murauskaitė – kūrybinių ir meno kritikos tekstų autorė bei vertėja. Jos reflektuojamas tematinis laukas apima kūniškumo klausimus mene ir visuomenėje, kūno-gamtos-religijos santykį ir jo kismą, taip pat pažeidžiamas visuomenės grupės ir pažeidžiamumą kaip reiškinių. Nuo 2022-ųjų jos kuriami ir verčiami tekstai reguliariai pasirodo Lietuvos kultūrinėje spaudoje, o 2024-aisiais pristatytas pirmas akademinis meno kritikos straipsnis. Eglė Elena taip pat reguliariai moderuoja diskusijas aktualiomis sociopolitinėmis temomis. Penkiolika metų ji aktyviai veikia tarptautinio saugumo srityje, dėsto ir mentorauja VU TSPMI ir KTU, komentuoja geopolitines aktualijas Lietuvos ir užsienio žiniasklaidoje, yra keturių monografijų ir daugybės mokslinių straipsnių autorė šioje srityje.

Inga Vidugirytė-Pakerienė, Giedrė Beconytė

Vilniaus universitetas

Literatūros žemėlapiai: ką gauname ir ko netenkame kartografuodami tekstus

Literatūros geografija traktuoja literatūrinius žemėlapius kaip tekstui būdingų geografinių aspektų – teksto erdvių santykių ir natūralaus pasaulio, kuris reprezentuojamas kūrinyje, – analitinį įrankį. Literatūros kartografavimo šalininkai tiki, kad ši praktika įgalina įžvalgas, kurios nepasiekiamos įprastais analizės būdais, – pirmiausia todėl, kad vizualizuoja teksto kuriamą erdvę ir susieja ją su natūralaus pasaulio žemėlapiais.

Kultūros semiotikos požiūriu, literatūros kartografavimas reiškia dinamiško pasakojimo vertimą į statišką žemėlapių vaizdą, t. y. vertimą tarp dviejų skirtingų semiotinių kalbų. Kartografavimas taip pat reiškia vertimą tarp natūralaus ir fikcinio pasaulių, nes pagrindas, ant kurio braižomas teksto žemėlapis, dažniausiai yra kartografinis natūralaus pasaulio žemėlapis, laikomas realybės reprezentacija. Be to, grožinė literatūra paprastai sukuria ar išranda savo originalią geografiją, kurios žemėlapis kontrastuoja tiek su gyvenamu pasauliu, tiek su jo žemėlapiais. Todėl literatūros perkėlimas į žemėlapius yra gana sudėtingas procesas ir apima skirtingus semiosės lygmenis, kuriuos visus reikia turėti omeny mąstant apie literatūros ir kartografijos bendradarbiavimą.

Literatūros kartografai teigia, kad žemėlapių kūrimas suteikia tyrėjams naują (geografinį) požiūrį į literatūros tekstus ir daro įtaką jų erdvinei vaizduotei. Pažintis su erdvės samprata šiuolaikinėje geografijos teorijoje taip pat skatina permąstyti ir naujai artikuliuoti literatūros kūrinių erdvę ir jos žemėlapių galimybes. Kartu pabrėžiama, kad svarbus yra ne tiek galutinis rezultatas – žemėlapis, kiek pats kartografavimo kaip kritinio mąstymo apie erdvę procesas. Nepaisant to, klausimas apie literatūros kūrinio santykį su jo žemėlapiu yra nevienareikšmis. Pripažįstant žemėlapių analitinę galimybes, turime pripažinti ir jų ribotumą – ne viską galima kartografuoti, ir, tokiu atveju, galima klausti, ar reikalingi literatūros žemėlapiai. Pranešime, remiantis Vilniaus poezijos ir romanų žemėlapiais, analizuojama, ką gauname ir ko netenkame kartografuodami literatūros tekstus.

Inga Vidugirytė-Pakerienė yra Vilniaus universiteto Lyginamųjų literatūros tyrimų centro docentė, knygų *Juoko kultūra* (2012) ir *Gogolis ir geografinė romantizmo vaizduotė* (2018) autorė. 2011–2015 m. ji vadovavo moksliniam projektui *Literatūros geografija: tekstų teritorijos ir vaizduotės žemėlapiai*, kurio metu buvo sukurti skaitmeniniai Vilniaus literatūros žemėlapiai (www.vilniusliterature.flf.vu.lt). Šiuo metu ji rengia monografiją moterų miesto šiuolaikinėje lietuvių literatūroje tema.

Erika Grigoravičienė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Šiuolaikinės tapybos santykis su literatūra: (ne)ilustracinis, performatyvus, vaiduokliškas

Modernizmas atsisakė ikonografinės paradigmos, vaizdų pavaldumo žodiniams pasakojimams, tačiau į šiuolaikinę tapybą literatūra veržiasi „pro galines duris“. Pranešime nagrinėjamos trijų šiuolaikinių Lietuvos tapytojų intertekstualumo strategijos arba tapybos santykis su grožine literatūra – (ne)ilustracinis Evelinos Paukšytės kūrinių santykis su Aldouso Huxley'o romanais, performatyvi Jolantos Kyzikaitės tapybos praktikos sąveika su Luke'o Rhineharto *Kauliukų žmogumi*, vaiduokliškas Nojaus Petrausko paveikslų ir Howardo Phillipso Lovecraft'o apsakymų ryšys.

Erika Grigoravičienė – menotyros daktarė, Lietuvos kultūros tyrimų instituto vyresnioji mokslo darbuotoja, monografijų *Vaizdinis posūkis* (2011), *Ar tai menas, arba Paveikslo (ne)laisvė* (2017), *Biojvairovė ir hibridinė raiška šiuolaikinėje dailėje* (2024) autorė.

Narius Kairys

Vilniaus dailės akademija, Lietuvos muzikos ir teatro akademija

Kam fotografuoti gyvūną?

1977 m. menotyrininkas ir menininkas Johnas Bergeras parašė chrestomatinį tekstą *Kodėl žiūrėti į gyvūną*, analizuojantį žmogaus ir gyvūno santykį. Vienas iš pamatinių veiksmų, apibūdinančių šį santykį, yra gyvūno atvaizdo produkcija ir reprodukcija. Kaip teigia Bergeras, žmogaus (at)vaizdą priešpriešindami gyvūno (at)vaizdui apsibrėžiame, kad esame žmonės. Todėl nenuostabu, kad praėjus kone pusšimčiui metų ši esė yra vis dar aktuali. Ypač dėl įvykusio gyvūninio posūčio, kurį, pasak Erikos Grigoravičienės, lėmė „laukinės gamtos naikinimas, iki šiol neregėto masto gyvūnų pavergimas mėsos gamyboje ir informacinių bei biologinių technologijų raida“ (Grigoravičienė 2019, 7). Pastaruoju metu šiuolaikinio meno lauke ir apskritai humanitarinių mokslų diskurse, atsižvelgiant į beprecedentį rūšių nyksmą, daug kalbama apie tai, kad reikia dekonstruoti antropocentrinę žiūrą ir ugdyti naujus žiūrėjimo režimus. Tarpdisciplininis pranešimas iš dabartinių aplinkybių apmąsto Bergero esė ir pristato fotografijų projektą, kurį vykdžiau 2018–2023 m., fotografuodamas gyvūnus įvairiuose pasaulio zoologijos soduose, kur kaip niekur kitur santykis su gyvūnais yra medijuojamas atvaizdų gaminimo aparatais. Nors tuo užsiėmiau ir aš, išsikėliau užduotį patikrinti estetines ir ontologines tokio žiūrėjimo galimybes fiksuoti gyvūno atvaizdą, kuris neatitiktų nei kantiškos estetikos, nei įprasto dokumentavimo. Kitaip tariant, pasirinkau „netobulumo“ estetiką kaip vieną iš galimų būdų dekonstruoti „gražią“ ir todėl „amžiną“ gamtą (čia vartojamą kaip gyvūno metonimiją). Šio teorinio ir praktinio eksperimento-meninio tyrimo kulminacija įvyko viename iš Kenijos nacionalinių parkų – safario metu priešingai nei absoliuti dauguma dalyvavusiųjų, užuot fotografavęs laukinę gamtą, bendrais bruožais užrašiau tai, ką matau. Taigi vaizdą pakeičiau žodžiu tarsi kvestionuodamas posakį, kad vaizdas atstoja tūkstantį žodžių.

Narius Kairys – rašytojas, kintotyryninkas, dėstytojas, humanitarinių mokslų daktaras (2023). Jo prozos kūriniai – antropologinės fikcijos, ir publicistiniai tekstai (recenzijos, straipsniai, interviu) spausdinami pagrindiniuose Lietuvos kultūros leidiniuose: *Kine*, *Literatūroje ir mene*, *Metuose*, *Šiaurės Atėnuose*, *Kultūros baruose*. 2019 m. Rašytojų sąjungos leidykla išleido jo debiutinį romaną *Toliau nei vandenynas*, o 2024 m. – kelionių esė *yura yura*. Kūryboje ir mokslinėje veikloje, kurioms būdingas tarpdiscipliniškumas, derinamos klasikinės ir šiuolaikinės humanitarinių mokslų idėjos. Mokslinių interesų sritys: kino istorija, kino filosofija, vizualinė antropologija, meno filosofija, žmogaus teisės.

Sukurpti *prompt'ą*, generuoti kalbą. Dirbtinio intelekto funkcijos Lietuvos vizualiajame mene

Maždaug prieš dešimtmetį mašininis mokymasis įkvėpė dabartinę masinę vaizdų gamybą. Pastaraisiais metais mašinų „susapnuoti“ vaizdai ir tekstai gali būti išgaunami ne tik automatiškai, bet ir dideliais kiekiais, dažniausiai pakanka sukurpti vadinamąjį *prompt'ą* (užklausa); tam nebereikia programavimo žinių. Kompiuterinis protas įgalina bet kokio lygio žmogui prasmingai atrodantį pasakojimą arba vaizdą. Tarkime, 2023 m. skelbta, jog DI pagaliau įtikinamai įveikė vadinamąjį Turingo testą. Vis dėlto autorystės ir originalumo klausimai DI mene niekur neišnyksta. Kyla iššūkiai dėl kūrybinių produktų etikos, biologinių kūrėjų pažeidžiamumo ir daugialypių sąveikų ateities.

Iki šiol DI įrankiai mene dažniausiai aptarinėti kaip priemonė, kuri padeda įtikinamai imituoti arba simuliuoti realybę, vis dėlto, mano manymu, tai nėra įdomiausia meno savybė. Labiau intriguoja faktas, kad biologinėms smegenims pernelyg sunku suvokti, jog skaitmeniniams kūriniams pati mašina nesuteikia jokios prasmės, pastarąją (susi)kuria tik žmogus. Pavyzdžiui, didieji kalbos modeliai per trumpą laiką apdoroja milijardus internete rastų žodžių, taigi distribucinės (arba paskirstytosios) semantikos teorijos atstovai teigia, kad reikšmė DKM „juodojoje dėžėje“ gali susiformuoti kontekstiniu būdu. Tokios automatiškai atsirandančios reikšmės yra atsietos nuo mums reikšmingo pasaulio „atvaizdavimo“. Nauja nežmogiška frazės prigimtis netgi koreguoja ligšiolines mokslo žinias apie kalbos gimimą. Pranešime, remiantis Lietuvos vizualiojo meno kūrėjo Igno Pavliukevičiaus ir kitų autorių kūriniiais, bus permąstomi DI meno ypatumai, visų pirma kreipiant dėmesį į nebeaiškias mašinų ir žmonių kalbos ribas. Mene ieškoma netipiškų patirčių, iš DI netgi tikimasi terapeuto funkcijų. Vis dėlto naujos vaizdo ir teksto sąrangos reikalauja žiūrovo išankstinių žinių (arba saviapgaulės), nes kompiuteris perima turinio, kuris savo esme yra beprasmiškas, generavimo funkciją.

Skaidra Trilupaitytė – humanitarinių mokslų daktarė, menotyrininkė, šiuolaikinės kultūros tyrėja. Mokslo monografijų ir straipsnių apie kultūros politiką, meno institucijas, kūrybiškumo diskursus ir dirbtinio intelekto politiką autorė. Lietuvos kultūros tyrimų instituto vyresnioji mokslo darbuotoja. Pagrindinės pastarųjų metų tyrimų kryptys siejamos su socialinių medijų ir sekimo kapitalizmo kritika, sintetinių klastočių, kompiuterinio matymo ir skaitmeninių antrinių temomis.

